

Jovana Trbojević¹
Biljana Otašević
Duškanka Mitrović

Odsek za psihologiju,
 Filozofski fakultet,
 Univerzitet u Novom Sadu

MOTIVACIJA I EMPATIJA KAO KORELATI POMAGAČKOG PONAŠANJA TOKOM POPLAVA U SRBIJI 2014. GODINE²

Pomagačko ponašanje spada u prosocijalne oblike ponašanja, a istraživači se najviše interesuju za pokretačke snage pomagačkog ponašanja. Ovo istraživanje se bavi pomagačkim ponašanjem tokom perioda poplava maja 2014. godine u Srbiji, i motivacijom i empatijom kao prediktorima stepena pomaganja. Uzorak se sastojao od 204 osobe koje su pomagale tokom perioda poplava (61.3% ženskog pola), prosečne starosti 29.7 godina. Tokom juna, jula i avgusta, ispitanici su popunjavali Upitnik o načinima i stepenu pomaganja tokom poplava, modifikovan Inventar volonterskih funkcija za procenu motivacije za pomaganje i Upitnik procene spremnosti za empatiju. Polazeći od teorije funkcionalne motivacije, koja izdvaja šest motiva za pomaganje, sprovedena je univarijantna analiza kovarijanse, u kojoj su šest motiva i četiri aspekta empatije bili kontinuirani prediktori i pol kao kategorijalni prediktor stepena pomaganja. Rezultati pokazuju da ovakav prediktivni model objašnjava 30% varijanse pomagačkog ponašanja, a da se kao značajni prediktori ističu motiv Razumevanje i Socijalni motiv, kao i Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima. Motivacija osobe da kroz pomaganje upozna svet i svoje sposobnosti, bolje razume ljude i osnaži svoje socijalne interakcije ukazuje na postojanje egoistične, ali i altruističke motivacije tokom perioda poplava u Srbiji. Prilikom ove krizne situacije pokazalo se da relevantnu ulogu ima i empatski paradoks, gde osobe koje imaju viši stepen empatije sa negativnim emocijama osoba u distresu u manjoj meri pomažu usled prevelikog intenziteta empatijske uznemirenosti. Ovi rezultati ukazuju na postojanje i istovremeno delovanje većeg broja motiva, kao i na ulogu empatije u pomaganju. Praktične implikacije nalaza odnose se na mogućnost selekcije pomagača u vreme kriznih situacija.

¹ Adresa autora:
 jovana.trbojevic88@gmail.com.

Primljeno: 12. 10. 2014.
 Primljena korekcija:
 03. 01. 2014.
 Prihvaćeno za štampu:
 06. 01. 2014.

Ključne reči: pomagačko ponašanje, motivacija, empatija, poplave, funkcionalna teorija motiva, empatski paradoks

² Rad je nastao u okviru projekta Ministarstva nauke, prosvete i tehnološkog razvoja (broj 179006). Na istom uzorku je sprovedeno istraživanje Otašević, B., Trbojević, J. i Mitrović, D. (2015). Motivacija za pružanje pomoći nakon poplava 2014: uloga ličnosti i nacionalnog identiteta. *Sociološki pregled, XLVIII*(4), 485–505.

Pomaganje tokom poplava – prosocijalno ponašanje ili volontiranje?

Pomaganje drugoj osobi se smatra socijalno poželjnim oblikom ponašanja, ali se na njega gleda pre svega kao na oblik prosocijalnog ponašanja. Prosocijalno ponašanje predstavlja namerno i voljno ponašanje koje kao rezultat ima pozitivne posledice na druge ljude (Eisenberg & Miller, 1987), predstavlja akciju sa namerom da se poboljša situacija osobama kojima treba pomoć bez profesionalne obaveze da se ta pomoć pruži (Bierhoff, 2002). Pod prosocijalnim ponašanjem se podrazumeva širok opseg ponašanja: saradnja, pomaganje, deljenje sa drugim, poklanjanje, različiti oblici psihosocijalne pomoći i slično (Brebrić, 2008; Joksimović 1994).

Na sličan način se definiše i volontiranje. To je pomaganje drugima bez očekivanja novčane koristi u cilju poboljšanja života drugih ljudi (Mowen & Sujan, 2005, prema Widjaja, 2010). Volontiranje spada pod specifičan oblik prosocijalnog ponašanja koji se razlikuje po tome što se odvija više puta duži vremenski period (Eisenberg, Fabes, & Spinrad, 2007; Freeman, 1997) i ujedno predstavlja deo većeg klastera pomagačkih aktivnosti (Wilson, 2000).

Tokom poplava u Srbiji, maja 2014. godine, veliki broj ljudi se odazvao i na različite načine pomagao osobama u nevolji. Veliki odziv je iznenadio većinu građana, kao i kontinuiranost odziva velikog broja ljudi tokom kritičnog perioda. Uzimajući u obzir činjenicu da je period poplava u Srbiji trajao više dana, da efekti prirodne nepogode i dalje traju, da je situacija zahtevala duži angažman a ne jednokratnu pomoć, gde učesnici nisu bili novčano stimulisani, pomaganje tokom poplava se može posmatrati kao prosocijalno ponašanje, ali i kao volontiranje, uzimajući u obzir da je to aspekt šireg opsega prosocijalnog ponašanja koja su učesnici tokom poplava ispoljili (materijalna pomoć, darivanje odeće, hrane i ostalih životnih namirnica, punjenje džakova, psihološka pomoć itd.).

Empatija kao facilitator pomaganja

Empatija se smatra ključnom komponentom emocionalne kompetencije (Hoffman, 2008). U literaturi se najčešće navode dva aspekta empatije, afektivni i kognitivni aspekt (Baron-Cohen & Wheelwright, 2004). Afektivni aspekt empatije podrazumeva emotivni odgovor posmatrača na afektivno stanje druge osobe. Kognitivni aspekt empatije se odnosi na razumevanje tuđih osećanja, mogućnost osobe da se postavi u tuđu perspektivu i reaguje adekvatno.

Posedovanje sposobnosti sagledavanja tuđe perspektive samo po sebi nije dovoljno. Da bi se izveo zaključak o emocionalnom stanju osobe, neophodne su i emocije. Da bi došlo do empatičkog razumevanja, neophodno je da osoba delimično i privremeno učestvuje u emocionalnom iskustvu druge osobe, a da zatim napravi distancu koja omogućava dalju obradu onoga što se doživelo (Findlay, Girardi, & Coplan, 2006). Afektivna i kognitivna komponenta empatije se preklapaju i podjednako su bitne za razumevanje empatije te je većina autora u svojim

istraživanjima upravo na ovaj način definiše (Baron-Cohen & Wheelwright, 2004; Hoffman, 2008). Empatija je generalno kompleksan i višedimenzionalni konstrukt koji se sastoji od različitih komponenti kao što su perspektiva drugih, empatička briga i lični distress (Davis, 1980).

Hoffmanov model četiri nivoa empatijske pobuđenosti (Hoffman, 1982, 2000) ukazuje na povezanost empatije i prosocijalnog ponašanja, i na to da empatija predstavlja neophodni uslov i motiv za prosocijalno ponašanje (više u Eisenberg et al., 2007). Naime, afektivna i kognitivna svesnost o sebi i drugima tokom ranog detinjstva imaju ulogu u razvijanju prosocijalnog ponašanja, gde se od globalne empatije preko egocentrične i kvazi-egocentrične empatijske uznemirenosti, stiže do istinske empatijske uznemirenosti. Na taj način se razvija svest o tome da i drugi ljudi imaju misli, osećanja i potrebe, tačnije, empatiše se sa osećanjima druge osobe i pomaže joj se na efikasniji način (Eisenberg et al., 2007). Istinska empatijska uznemirenost se javlja pre pružanja pomoći i ostaje prisutna ukoliko se pomoć ne pruži, a uključuje želju da se prekine nevolja druge osobe (Eisenberg et al., 2007). Ona biva egoistički motivisana ukoliko osoba ne može da eliminiše intenzivnu empatijsku uznemirenost napuštanjem situacije, te pomaže osobi u distressu zarad smanjenja lične empatijske uznemirenosti (Miočinović, 2004). Sa druge strane, postojanje empatičke brige dovodi do prosocijalnog ponašanja usled zabrinutosti za stanje druge osobe i motivacije osobe da umanjí distress druge osobe, a ne da smanji lični distress. Kao i istinska empatijska uznemirenost, i empatička briga može nestati samo ukoliko se prekine distress druge osobe, napuštanje situacije ne prekida empatičku brigu. Još jedan fenomen vezan za empatiju i prosocijalno ponašanje jeste postojanje empatskog paradoksa, gde preveliki intenzitet empatijske uznemirenosti dovodi do povlačenja i napuštanja situacije, kao i do smanjenja stepena empatije (Miočinović, 2004). Intenzitet empatije raste sa intenzitetom žrtvine uznemirenosti, ukoliko se osoba približi sopstvenom pragu tolerancije uznemirenosti može se javiti preintenzivna empatija i strategija osobe će biti da se distancira od žrtve i ne pruži pomoć.

Pomaganje može da izazove pozitivne emocije kod osobe u distressu, čime istovremeno dolazi do razvoja pozitivnih emocija kod pomagača usled empatijske odgovornosti (Hoffman, 1982). Empatička briga indukuje kod osobe naučene norme socijalne odgovornosti koja zatim podstiče na osećaj odgovornosti za pomoć žrtvi (Schaffer, 1996). Empatija i prosocijalno ponašanje su povezani upravo zato što je za prosocijalno ponašanje neophodno razumevanje tuđe perspektive, emocionalna regulacija i socijalna inicijativa (Miller, Eisenberg, Fabes, & Shell, 1996).

U velikom broju istraživanja nađeno je da postoji pozitivna korelacija između empatije i prosocijalnog ponašanja (Eisenberg et al., 2007; Eisenberg & Miller, 1987; Miller et al., 1996), kao i to da je empatija kao briga za osobe u distressu snažan prediktor i faktor pomaganja (Batson, 1987; Dovidio, Allen, & Schroeder, 1990; Stürmer, Snyder, & Omoto, 2005; Dovidio, Piliavin, Schroeder, & Penner, 2006) i da doprinosi većem stepenu pomaganja (Stürmer, Snyder, Kropp, & Seim, 2006).

Zašto ljudi pomažu – volontiraju?

Na prosocijalno ponašanje i volontiranje utiče veliki broj individualnih i kontekstualnih faktora. Poslednjih tridesetak godina sve veći broj istraživanja se bavi individualnim činiocima, pre svega, potrebama koje podstiču pomaganje, tj. motivacijom za pomaganje polazeći od toga da motivacija predstavlja psihološki proces koji podstiče i aktivira određeno ponašanje (Widjaja, 2010).

Iz velikog korpusa istraživanja proistekle su dve suprotstavljene motivacije za pomaganjem: egoistična i altruistička motivacija (Iverson, 2010). Egoističnom motivacijom se smatra pomaganje drugoj osobi kako bi se ostvarila sopstvena dobit i blagostanje, a altruističkom motivacijom pomaganje kako bi se omogućila dobrobit druge osobe (Batson, 2008). Egoistična motivacija se na osnovu psihoanalitičke teorije može shvatiti kao ljudska priroda, da su ljudi instinktivno usmereni na zadovoljavanje sopstvenih potreba i da osoba pomaže kako bi se bolje osećala u vezi sopstvene slike (Iverson, 2010; Miočinović, 2004; Pološki Vokić, Marić i Horvat, 2013). Slično, iz ugla teorije o socijalnoj razmeni osoba će se upustiti u pomagачko ponašanje zarad unutrašnje nagrade ili zarad eliminisanja emocionalnog distresa (Foa & Foa, 1975). Takođe, model smanjenja negativnog stanja (Cialdini, Kenrick, & Bauman, 1982) kao suprotstavljena hipoteza postojanju altruističke motivacije govori u prilog egoističnoj motivaciji: posmatranje druge osobe u nevolji generalno izaziva negativno raspoloženje koje osoba prevazilazi pomaganjem osobi u nevolji (Iverson, 2010).

Sa druge strane, altruistička motivacija za pomaganje podrazumeva da percipiranje druge osobe u distresu kod pomagачa izaziva empatičku brigu, što motiviše pomagачa da pomogne osobi u distresu zarad dobrobiti te osobe, a ne svoje lične (Batson, 1987). Empatička briga igra ključnu ulogu u altruističkoj motivaciji, ona ne podrazumeva pomaganje radi smanjenja ličnog distresa, već pomaganje kao jedini način da se ukloni distres druge osobe. Empatička briga može nestati samo ukoliko se zadovolje potrebe osobe u distresu, za razliku od ličnog distresa koji nestaje kada je ponašanje usmereno na smanjivanje ličnog neugodnog stanja (Miočinović, 2004).

Autor Dovidio i saradnici (Dovidio et al., 1990) ustanovili su da se oba motivaciona tipa javljaju tokom pomaganja, tj. da deluju istovremeno, a da relativna snaga emocionalne reakcije određuje koji tip motivacije će biti dominantniji (Iverson, 2010). Postojanje altruističke motivacije je teško empirijski proveriti jer se dokazi često mogu interpretirati i kao dokazi za postojanje egoistične motivacije. Batson i Coke stoga napominju da pomaganje kao ponašanje može biti motivisano i altruistički i egoistički, ali da krajnji cilj ponašanja određuje koja motivacija je bila prisutna. Ukoliko je krajnji cilj dobrobit druge osobe, onda je pomaganje bilo motivisano altruističkim motivima i doživljajem empatije (Batson & Coke, 1981, prema Miočinović, 2004).

Kada su u pitanju teorije motivacije za volontiranje, one su mogu podeliti na dvodimenzionalne, trodimenzionalne i višedimenzionalne teorije (Pološki Vokić i sar., 2013; Widjaja, 2010). Pod dvodimenzionalnim teorijama podrazumevaju

se altruistička i egoistična motivacija, kao i intrinzička i ekstrinzička motivacija (Pološki Vokić i sar., 2013; Widjaja, 2010). Trodimenzionalne teorije predlažu tri vrste motivacije: altruističku, materijalnu i društvenu motivaciju; gde altruistički motivi ističu značaj zabrinutosti za druge, materijalni motivi se zasnivaju na želji za materijalnom nagradom, a socijalni motivi ističu značaj i potrebu socijalne interakcije kao motivišući faktor (Widjaja, 2010).

Najrasprostranjenija višedimenzionalna teorija motivacije za volontiranje jeste teorija funkcionalne motivacije (Pološki Vokić i sar., 2013). Teorija funkcionalne motivacije podrazumeva da osoba ulazi u aktivnosti sa namerom da ostvari određenje ciljeve, a da pritom te aktivnosti mogu ispunjavati različite psihološke funkcije (Clary et al., 1998). Više osoba može volontirati kako bi ispunilo istu psihološku funkciju ili jedna osoba može volontirati kako bi ispunila više različitih psiholoških funkcija. Uzimajući u obzir personalne ciljeve i razloge koji motivišu volontere, autori teorije funkcionalne motivacije su izdvojili šest motiva ili funkcija koje se zadovoljavaju volontiranjem: motiv Vrednosti, Razumevanje, Karijera, Lični razvoj, Samozaštita i Socijalni motiv (Clary et al., 1998).

Motiv Vrednosti podrazumeva da osoba volontira zbog ličnih humanističkih i altruističkih vrednosti, jer saoseća i želi da pomogne onima kojima je potrebna pomoć. Motiv Razumevanje podrazumeva da osoba volontira kako bi saznala više o svetu i naučila nove veštine ili uvežbala veštine koje inače nema prilike da koristi, da isproba svoje snage i proširi svoja shvatanja. Osobe koje volontiraju kako bi poboljšale i osnažile svoje socijalne interakcije, ili dobile odobravanje od drugih motiviše Socijalni motiv. Motiv Karijera stimuliše osobu da volontira kako bi stekla nove poslovne prilike u cilju zarade. Motiv Samozaštite podrazumeva osobe koje volontiraju kako bi odbranile svoj Ego od negativnih emocija poput osećaja krivice zbog sopstvenog blagostanja ili kako bi pomerile fokus sa svojih ličnih problema. Motiv koja se odnosi na Lični razvoj pomoću psihološkog razvoja, doprinosi povećanju pozitivnih emocija kod osobe i osećaju vrednosti (Clary et al., 1998).

Istraživanja su pokazala da su motivi Vrednosti, Razumevanje i Lični razvoj najstabilniji motivatori volontiranja (Allison, Okun, & Dutridge, 2002; Chapman & Morley, 1999; Clary et al., 1998; Planalp & Trost, 2009; Widjaja, 2010), kao i da ovi motivi predstavljaju snažne prediktore količine vremena koje osoba provede volontirajući (Finkelstien, 2008). Kada je u pitanju stepen volontiranja, istraživanja su pokazala da motiv Vrednosti ima značajnu ulogu, tj. da osobe koje volontiraju usled altruističkog vrednosnog sistema u većoj meri volontiraju (Allison, et al., 2002; Penner & Finkelstein, 1998), tj. da altruistička motivacija predstavlja snažan prediktor stepena pomaganja (Clary & Orenstein, 1991). Polne razlike u motivaciji za volontiranje idu u korist žena. Istraživanja su pronašla da žene postižu više skorove na svim motivima (Chapman & Morley, 1999; Fletcher & Major, 2004) ili da su muškarci u većoj meri vođeni ekstrinzičkim i instrumentalnim motivima za volontiranje a da se žene vode motivima koji su usmereni na brigu (Prentice & Carlsmith, 2000; Switzer, Switzer, Stukas, & Baker, 1999). Prema teoriji socijalne uloge u pomaganju, muškarci se od malih nogu uče da budu heroji, snažni, a žene da budu majke, negujuće osobe, te je moguće da socijalno naučene

uloge doprinose tome da žene češće pomažu i volontiraju i imaju viši stepen motivacije za pomaganjem (Widjaja, 2010).

Pomaganje nema samo pozitivan efekat na osobe u distressu, već i na osobe koje pružaju pomoć. Angažovanjem u prosocijalnim oblicima ponašanja osoba gradi i jača socijalne odnose, stiče nova znanja i veštine koji nadalje doprinose psihološkom blagostanju (Wilson, 2000) i ti efekti su vidljivi na svim uzrastima. Pored individualnog efekta prosocijalnog ponašanja ono ima značajnu ulogu i za samo društvo. Osobe koje volontiraju razvijaju interesovanje za socijalne probleme, stiču socijalnu moralnu obavezu da pomažu (Switzer, Simmons, Dew, Regalski, & Wang, 1995) koja utiče na njihovo dalje prosocijalno ponašanje i učestvovanje u društveno relevantnim organizacijama i situacijama koje zahtevaju njihovu pomoć. Jedna od takvih situacija jeste i prirodna nepogoda kada je od velikog značaja da se što veći broj ljudi odazove i pomogne.

Problem istraživanja

Motivaciona i emocionalna struktura prosocijalnog ponašanja je polje istraživanja koje je neiscrpno i konstantno aktuelno. Iako se veliki broj istraživanja bavio prosocijalnim oblicima ponašanja, relativno je mali broj istraživanja koji se bavio pomagačkim ponašanjem u kriznim situacijama koje sa sobom nose neizmerne ljudske i materijalne žrtve, a koje nisu posledica ljudskog faktora. Otkrivanje uloge motivacije i empatije u prosocijalnom ponašanju tokom krizne situacije može doprineti njegovom boljem razumevanju, razlikovanju u odnosu na prosocijalna ponašanja u svakodnevnim životnim dešavanjima i, na duže staze, može omogućiti osmišljavanje stimulativnih programa i planova kako bi se povećao stepen prosocijalnih oblika ponašanja, kako u situacijama poput prirodnih nepogoda tako i u svakodnevnim situacijama. Ovo istraživanje se bavi ulogom motivacije i empatije u stepenu izraženosti pomaganja tokom specifične situacije, prirodne nepogode – poplava koje su zadesile Srbiju tokom maja 2014. godine. Konkretizacijom problema istraživanja dobijamo sledeće ciljeve: 1. utvrditi stepen izraženosti pomagačkog ponašanja u specifičnoj situaciji – prirodnoj nepogodi; 2. utvrditi prediktivni efekat motivacije, empatije i pola u stepenu pomaganja.

U skladu sa ranijim istraživanjima, ovo istraživanje polazi od hipoteze da će motivi Vrednosti, Razumevanje i Lični razvoj biti značajni prediktori stepena pomaganja. Humanistički orijentisani vrednosni sistemi usmeravaju osobu ka drugima, ka brizi i negovanju, što je povezano i sa pomagačkim ponašanjem jer je u osnovi ovog vrednosnog sistema dobrobit druge osobe. Sa druge strane, osobe koje su motivisane primarno orijentacijom ka sebi, pomažu zarad sopstvenog blagostanja i jačanja svoje slike o sebi. Pretpostavka da osobe koje su na ovaj način motivisane više pomažu proizilazi iz tumačenja da one imaju snažniju potrebu da poboljšaju svoju sliku o sebi i unaprede sebe što mogu uraditi upravo putem pomagačkog ponašanja, pogotovo u situacijama koje su krizne i medijski proračene, gde veći stepen pomaganja govori više o njima kao o boljim osobama. Re-

zultati istraživanja (Allison, et al., 2002; Chapman & Morley, 1999; Clary et al., 1998; Planalp & Trost, 2009) koja su ukazala na simultano postojanje dve motivacije orijentacije (altruističke i egoističke) tokom pomagačkog ponašanja idu u prilog ovim pretpostavkama, da će upravo motivi koji se tumače kao altruistički i egoistički stimulisati osobe da više pomažu. Kada je u pitanju empatija, osobe koje su sklonije da empatišu više pomažu, ali samo ukoliko intenzitet empatije nije previsok (Eisenberg et al., 2007), stoga polazimo od hipoteze da će, u skladu sa ranijim istraživanjima (Batson, 1987; Dovidio et al., 1990; Stürmer, Snyder, & Omoto, 2005; Dovidio, Piliavin, Schroeder, & Penner, 2006), ona imati prediktorsku i relevantnu ulogu u stepenu pomaganja.

Metod

Uzorak i procedura

Prikupljanje podataka je sprovedeno tokom juna, jula i avgusta 2014. godine. Upitnici su ispunjavani individualno uz pomoć papir-olovke ili online. Uzorak se sastojao od 204 ispitanika (61.3% ženskog pola), prosečne starosti 29.7 godina, od čega je 109 ispitanika sa teritorije Vojvodine (71 iz Novog Sada), 51 sa teritorije Zlatiborskog okruga, sa teritorije Beograda 21, i 23 iz ostalih delova Srbije. U radnom odnosu je bilo 44.1% ispitanika, studenata je bilo 27.9% i učenika 4.9%, nezaposlenih 21.1% i penzionera 2%.

Instrumenti

Upitnik pomagačkog ponašanja (Otašević, Trbojević i Mitrović, 2015). Ovaj upitnik je konstruisan za potrebe istraživanja i usmeren je na oblike pomaganja koji su karakteristični za samu situaciju koja je zadesila Srbiju tokom maja 2014. godine. Sastoji se od 25 načina pomaganja i jednog pitanja otvorenog tipa u slučaju da određena vrsta pomaganja nije navedena. Ispitanici su ocenjivali na trostepenoj skali (1 = *uopšte nisam pomagao na taj način*, 2 = *vrlo malo sam pomagao na taj način*, 3 = *u velikoj meri sam pomagao na taj način*) u kojoj meri su određeni oblik pomaganja primenjivali tokom prirodne nepogode, poplave. Ajtemi su obuhvatili sledeće načine pomaganja: novčane donacije na različite načine, donacije materijalnih stvari, deljenje informacija putem društvenih mreža, fizički i psihološki oblici pomaganja. Pouzdanost upitnika izražena Cronbachovim alfa koeficijentom na našem uzorku iznosi $\alpha = .88$.

Inventar volonterskih funkcija (Volunteer Functions Inventory – VFI: Clary et al., 1998). Za procenu motiva pomaganja korišćen je modifikovan VFI koji se sastoji od 30 pitanja koja mere šest motiva za volontiranje: 1. Vrednosti – meri altruističke razloge volontiranja (npr. „Saosećao sam sa ljudima kojima je pomoć bila potrebna.“); 2. Razumevanje – meri razloge osobe koja volontira kako

bi saznala više o svetu i naučila nove veštine i da isproba svoje snage i proširi svoja shvatanja (npr. „Pomaganje ugroženima omogućilo mi je da učim neposrednim praktičnim iskustvom.“); 3. Karijera – meri razloge za volontiranje kako bi se otvorile opcije za zapošljenje ili unapređenje karijere („Pomaganje ugroženima otvara mogućnost zaposlenja.“); 4. Lični razvoj – meri razloge volontiranja koji podstiču samopouzdanje (npr. „Osećao sam se važno kada sam pomagao ugroženima.“); 5. Socijalni motiv – meri razloge volontiranja kako bi se zadovoljile druge osobe i interpersonalni odnosi (npr. „Osobe koje su mi bliske želele su da ja pomazem ugroženima.“); 6. Samozaštita – meri razloge volontiranja koji omogućavaju beg od sopstvenih problema (npr. „Zahvaljujući pomaganju ugroženima, lakše sam izlazio na kraj sa sopstvenim problemima.“). Modifikacija upitnika se sastojala u specifikovanju pitanja za samu situaciju poplave u Srbiji i uvođenjem pojma „pomaganje“ umesto pojma „volontiranje“, kao i u uvođenju petostepene umesto sedmostepene skale za odgovore. Pouzdanost subskala izražena Cronbachovim alfa koeficijentom na našem uzorku iznosi za Vrednosti $\alpha = .64$, Razumevanje $\alpha = .87$, Lični razvoj $\alpha = .84$, Karijeru $\alpha = .84$, Socijalni motiv $\alpha = .77$, i Samozaštitu $\alpha = .78$.

Procena spremnosti za empatiju (EMI: Genc, Mitrović i Čolović, 2009).

Upitnik se sastoji od 42 pitanja na koja su ispitanici odgovarali na petostepenoj Likertovoj skali, u kom stepenu se slažu sa određenom tvrdnjom. Upitnik se sastoji od četiri subskale: 1. Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima (EN) odnosi se na doživljavanje iste ili slične emocije koju oseća druga osoba, kada su u pitanju negativna osećanja poput tuge, straha, stida i slično; 2. Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima (EP) odnosi se na sklonost osobe da proživljava iste pozitivne emocije kao i druga osoba; 3. Empatija kao socijalna uloga (SU) odnosi se na responsivnost na probleme i potrebe drugih ljudi i podrazumeva spremnost osobe da preuzme ulogu savetodavca; 4. Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom (ER) uključuje indikatore emocionalne pobuđenosti u situacijama kada je druga osoba ugrožena i na sklonost da se reaguje besom ukoliko je utvrđeno da je drugoj osobi naneta nepravda. Pouzdanost subskala empatije izražena Cronbachovim alfa koeficijentom na našem uzorku iznosi za EN $\alpha = .90$, EP $\alpha = .87$, SU $\alpha = .88$, ER $\alpha = .82$.

Rezultati

Stepen izraženosti pomaganja

Stepen pomaganja meren Upitnikom o načinima i stepenu pomaganja na celokupnom uzorku je prosečan (Tabela 1).

Tabela 1
Stepen izraženosti pomagačkog ponašanja

	Minimum	Maksimum	AS	SD
Stepen pomaganja	26	67	37.38	8.73

Korelacije između varijabli

Na osnovu Tabele 2 uočava se da je varijabla Stepen pomaganja u pozitivnoj i značajnoj, pretežno niskoj korelaciji sa svim varijablama, sem sa varijablama Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima i Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom. Kada je u pitanju motivacija za pomaganje, među motivima postoji značajna pozitivna korelacija, gde se uočava da su motiv Samozaštita, motiv Razumevanja i motiv Ličnog razvoja u visokoj interkorelaciji. Visoka interkorelacija ovih motiva ukazuje na relativno slične konstrukte koji oni mere. Sva tri motiva su orijentisana na očuvanje ili napredovanje selfa, tj. na lični napredak. Kada je u pitanju povezanost motivacije za pomaganjem i empatije, može se uočiti da su svi motivi za pomaganje u pozitivnoj korelaciji sa faktorima empatije, sem motiva Karijera koji je jedino u niskoj, pozitivnoj korelaciji sa faktorom Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima.

Tabela 2
Interkorelacije varijabli

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	-										
2	.36**	-									
3	.32**	.32**	-								
4	.16*	.55**	.15*	-							
5	.35**	.28**	.52**	.20**	-						
6	.42**	.74**	.35**	.56**	.28**	-					
7	.31**	.73**	.36**	.55**	.30**	.75**	-				
8	-.03	.26**	.32**	.17*	.07	.23**	.22**	-			
9	.19**	.26**	.58**	.04	.35**	.26**	.28**	.48**	-		
10	.15*	.15*	.38**	.08	.25**	.22**	.18**	.31**	.62**	-	
11	.11	.26**	.57**	.12	.29**	.29**	.31**	.49**	.58**	.39**	-

Napomena. 1 = Stepen pomaganja; 2 = Motiv samozaštite; 3 = Motiv vrednosti; 4 = Motiv karijera; 5 = Socijalni motiv; 6 = Motiv razumevanja; 7 = Motiv ličnog razvoja; 8 = Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima; 9 = Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima; 10 = Empatija kao socijalna uloga; 11 = Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

Predikcija stepena pomaganja na osnovu motivacije, empatije i pola

Radi utvrđivanja prediktora stepena pomaganja primenjena je analiza kovarijansa. Skup kontinuiranih prediktorskih varijabli činili su šest faktora motivacije za pomaganje i četiri aspekta empatije, dok je kategorijalni prediktor bio pol. Preliminarnim proverama utvrđeno je da nisu narušene pretpostavke o homogenosti varijansi (Leveneov test homogenosti $F = 0.19, p = .66$), kao i da nema multikolinearnosti među prediktorima (tolerancija prediktora se kreće u rasponu od .33 do .68, a VIF u rasponu od 1.47 do 2.99)

Testiranjem značajnosti modela utvrđeno je da skup prediktora statistički značajno objašnjava 30% stepena pomaganja ($R = .55, F = 7.50, p < .001$). Značajne parcijalne doprinose ostvaruju Socijalni motiv i motiv Razumevanje u pozitivnom smeru i Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima u negativnom smeru (Tabela 3).

Tabela 3
Parcijalni doprinosi prediktora za stepen pomaganja

Stepen pomaganja	β	t
Samozaštita	.15	1.51
Vrednosti	.14	1.63
Karijera	-.12	-1.50
Soc. motiv	.20	2.75**
Razumevanje	.36	3.45***
Lični razvoj	-.05	-0.52
Empatija sa neg. em. stanjima	-.18	-2.67*
Empatija sa poz. em. stanjima	.02	0.20
Empatija kao socijalna uloga	.01	0.16
Em. reak. izazvane empatijom	-.10	-1.18
Pol	.09	1.23

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Diskusija

Prirodne nepogode kod građana izazivaju prosocijalno i kooperativno ponašanje kao prirodni odgovor na krizu (Argohty, 2003). Samo pomagačko ponašanje predstavlja način na koji se ljudi od prirodne nepogode oporavljaju (Halpern, 1974). U ovakvim situacijama dolazi pre svega do pojave „situacionog altruizma“ i solidarnosti oko vrednosnog sistema zajednice koja podstiče ljude na pomagačko ponašanje (O'Brien & Mileti, 1992). Iako prosocijalno ponašanje nije iznenađuju-

će u kriznim situacijama, ono i dalje izaziva interesovanje kako istraživača tako i ljudi čija je zajednica pogođena nepogodom. Tokom majskih poplava 2014. u Srbiji, veliki broj građana se odazvao na apele za pomoć, samostalno se organizovao i doprinosa na različite načine. Pobuđeno prosocijalno ponašanje u ovoj situaciji, iako je za očekivati da bude izrazito visoko izraženo, u našem istraživanju se pokazalo da je bilo prosečne vrednosti. Međutim, s obzirom na to da ne postoji referentni okvir ranijeg stepena pomaganja u ovakvim situacijama niti u drugim situacijama, ne može se zaključiti da ljudi nisu u velikoj meri pomagali niti donositi generalni zaključak da li te ovaj stepen pomaganja visok ili nizak. Izveštaji sa terena upravo ukazuju na drugačije stanje, da je stepen pomaganja bio izrazito visok.

Uzimajući u obzir da građani imaju ulogu najefikasnijih pomagača u kriznim situacijama (Penner, Dovidio, Piliavin, & Schroeder, 2005), postavlja se pitanje šta ih motiviše na takvo ponašanje.

Interkorelacije varijabli pokazuju da su svi motivi i aspekti empatije značajno povezani sa stepenom pomaganja, sem aspekta Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima i Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom. Kada je u pitanju aspekt empatije Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom koja podrazumeva pobuđivanje osećaja besa usled percipiranja da je drugoj osobi naneta nepravda (Genc i sar., 2010) i nedostatak značajne povezanosti sa stepenom pomaganja, moguće je da sama situacija u kojoj su ispitanici pomagali nije izazivala bes kod njih. To se može objasniti činjenicom da poplave nisu izazvane od strane čoveka, već prirode, što je nešto protiv čega se oni ne mogu boriti i nešto što je nepredvidivo i što je možda umanjilo osećaj generalne nepravde.

Značajna povezanost ostala dva aspekta empatije – Empatija kao socijalna uloga i Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima – sa stepenom pomaganja govori da osobe koje su sklonije da preuzmu ulogu savetodavca i koje su usmerene na proživljavanje tuđih pozitivnih emocija u većoj meri pomažu drugima. Empatiranje na ovaj način sa osobama u distresu je verovatno povezano sa empatičnom samoefikasnošću. Istraživanja su pokazala da empatična samoefikasnost, uverenje osobe da poseduje sposobnost da oseti tuđa osećanja i na empatični način odgovori na potrebe osobe u distresu (Eklund, Loeb, Hansen, & Andersson-Wallin, 2012), što je slično ulozi savetodavca, pokazuje visoki koeficijent povezanosti sa prosocijalnim ponašanjem (Alessandri, Caprara, Eisenberg, & Steca, 2009; Caprara & Steca, 2005, 2007). Osobe koje poseduju empatičnu samoefikasnost se osećaju dovoljno sposobno da izađu na kraj sa emocijama i ne podležu njihovom prevladavanju usled čega se kod njih ne razvija lični distres prilikom opažanja druge osobe u distresu već empatička briga (Batson, 1991, prema Eklund et al., 2012). Empatička briga ih stimuliše da pomognu a ne da se distanciraju usled prevelikog intenziteta empatijske uznemirenosti.

Stepen pomaganja je generalno povezan sa svim motivima za pomaganje, što je u skladu sa ranijim istraživanjima da visoko motivisane osobe više pomažu i volontiraju (Clary et al., 1998; Widjaja, 2010). Povezanost svih motiva sa stepenom pomaganja je u skladu i sa shvatanjem teorije funkcionalne motivacije koja po-

stulira stav da osoba može biti motivisana za volontiranje istovremeno različitim motivima, da se motivi međusobno ne isključuju (Clary et al., 1998).

Povezanost motiva za pomaganje i aspekata empatije ukazuje na postojanje emotivne komponente u motivaciji za pomaganje. Svi motivi za pomaganje su u pozitivnoj korelaciji sa faktorima empatije, sem motiva Karijera koji je jedino u niskoj, pozitivnoj korelaciji sa faktorom Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima. Moguće je da osobe sa ovim motivom usmeravaju svoju motivaciju na karijeru i praktičnost kako bi izbegle emocionalni distres. Motiv Karijera je u nešto višoj korelaciji sa motivom Samozaštita. Moguće je da motiv Karijera predstavlja neki vid odbrambenog mehanizma u vidu samozaštite usled visokog stepena empatisanja sa negativnim emocijama osoba u distresu.

Visoka korelacija motiva Samozaštita, Razumevanja i Ličnog razvoja može ukazivati na njihovu sličnost u konstruktima koje mere. Sva tri motiva su usmerana na self, na očuvanje i napredovanje sopstvene slike i veština.

Kada je u pitanju predviđanje stepena pomaganja, pokazalo se da se on može predvideti na osnovu nekih motiva i aspekta empatije, dok pol nema prediktivnu ulogu u stepenu pomaganja. Iako su ranija istraživanja pronašla da žene više pomažu od muškaraca (Eisenberg et al., 2007; Widjaja, 2010), moguće je da u ovakvoj situaciji ne dolazi do polnih razlika usled toga što je situacija tokom poplava nudila različite vidove pomoći gde su se oba pola mogla pronaći i u skladu sa svojim sposobnostima pomoći (npr. fizički poslovi, materijalna pomoć, deljenje informacija putem interneta, smeštaj ugroženih...).

Ranija istraživanja su pokazala da je motiv Vrednosti snažan prediktor stepena pomaganja (Allison et al., 2002; Penner & Finkelstein, 1998). U našem istraživanju, kada je u pitanju krizna situacija, pokazalo se da su značajni prediktori pomaganja motiv Razumevanje i Socijalni motiv. Rezultati pokazuju da značajnu ulogu u predviđanju stepena pomaganja igra motivacija osobe da kroz pomaganje sazna više o svetu i svojim sposobnostima, osnaži svoje socijalne interakcije i bude pohvaljena od strane relevantnih drugih. U osnovi ovih potreba leži intrinzička motivacija, gde nagrada za prosocijalno ponašanje nije materijalna već unutrašnje zadovoljstvo, što u isto vreme ide u prilog autorima koji postuliraju da je to ustvari deo egoistične motivacije, gde osoba pomaže kako bi ostvarila sopstvenu dobrobit i poboljšala sopstvenu sliku (Iverson, 2010; Miočinović, 2004; Pološki Vokić i sar., 2013), a ne kako bi eliminisala distres osobe u nevolji. Motiv Razumevanje se može posmatrati i kao motiv usmeren na druge, gde se osoba, pokušavajući da upozna osobe drugačije od sebe i bolje ih razume, trudi da postane bolji član društva (Pološki Vokić i sar., 2013). Socijalni motiv koji je sa jedne strane egoistično motivisan i motiv Razumevanje koji se može posmatrati i kao altruističko-humanistički i egoistički orijentisan predstavljaju prediktore koji istovremeno deluju uprkos različitim funkcijama koje zadovoljavaju. Ova dva motiva su usmerena na socijalne interakcije i na potrebu za samousavršavanjem za razliku od motiva Vrednosti. Moguće je da su ove potrebe izraženije kod mlađih osoba, i kada se uzme u obzir da je prosečna starost našeg uzorka 29 godina, može se pretpostaviti da je upravo uzrast imao ulogu u prevladavanju ova dva motiva. Uzorak se većim delom

sastojao od studenata i učenika kod kojih potreba za socijalnim kontaktima ima relevantnu i razvojnu ulogu, uz otkrivanje sveta i sopstvenog identiteta. Kolektivističko ponašanje tokom poplava koje je podrazumevalo pomaganje u grupama doprinelo je da se izdvoje dva socijalna motiva. Najzastupljeniji oblici pomaganja su upravo bili oni gde bi osobe bile u interakcijama i pomagale uz druge ljude i najveći broj se i odazivao na apele gde se radilo u grupama. Oblici individualnog oblika pomaganja jesu bili prisutni, ali u manjoj meri. Čak i deljenje informacija putem socijalnih mreža podrazumeva interakciju sa drugim ljudima.

Kada je u pitanju predviđanje stepena pomaganja i aspekata empatije, samo aspekt Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima se izdvojio kao značajan prediktor stepena pomaganja i to u obrnutom smeru. Obrnuti smer povezanosti stepena pomaganja i aspekta Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima ukazuje na relevantnu vezu između ova dva konstrukta. Osobe koje u manjoj meri saosećaju sa negativnim emocijama druge osobe – više pomažu, tj. osobe koje u velikoj meri empatišu sa negativnim emocijama druge osobe – manje pomažu, što se može objasniti empatskim paradoksom. Ukoliko intenzitet empatije raste sa intenzitetom uznemirenosti osobe u distresu, osoba koja je sklonija proživljavanju negativnih emocija druge osobe će usled preintenzivne empatije odabrati strategiju distanciranja od osobe u distresu, radi smanjenja lične uznemirenosti (Miočinović, 2004).

Zaključak

Utvrđivanje prediktora stepena pomaganja nam omogućava da usmerimo apele za pomoć i obuke za pomagačke oblike ponašanja tako da u situacijama kada to bude potrebno dobijemo maksimalni efekat, maksimalni stepen pomaganja.

Socijalni motiv i motiv Razumevanje, kao i Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima, doprinose objašnjenju prosocijalnog ponašanja u nepovoljnim situacijama, što su i ranija istraživanja pokazala (npr. Dovidio et al., 1990). Oba motivaciona tipa, altruistički i egoistični, javljaju se tokom pomaganja, tj. deluju istovremeno. S obzirom na to da prosocijalno ponašanje obuhvata širok opseg ponašanja u koji spadaju pomaganje i volontiranje, treba uzeti u obzir da se motivi za pomaganje i volontiranje nadopunjuju i da su međusobno povezani (Hustinx, Cnaan, & Handy, 2010; Zrinščak i sar., 2012).

Ovi rezultati ostavljaju prostora za dalja ispitivanja uloge empatije u pomaganju u ovakvim situacijama, s obzirom na to da postoji povezanost proživljavanja pozitivnih emocija i preuzimanja uloge savetodavca sa stepenom pomaganja, što su karakteristike koje podsećaju na konstrukt empatična samoeфикаsnost. Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima i Empatija kao socijalna uloga, kao i konstrukt empatične samoeфикаsnosti, mogu imati značajan doprinos u razumevanju pokretačkih snaga ljudi koji pomažu. Takođe, s obzirom na to da su se kao prediktori pomagačkog ponašanja istakli motivi koji su usmereni na socijalne interakcije i usavršavanje sopstvenih veština, bilo bi zanimljivo ispitati da li su

ti motivi generalno dominantni samo kod mlađih pomagača ili je to pokretačka snaga „situacionog altruizma“.

Ispitivanje motiva iza prosocijalnog ponašanja ima praktičnu ulogu u osmišljavanju stimulišućih načina kako bi veći broj ljudi pomagao i volontirao, a u konkretnim situacijama kao što su poplave imaju značaj u vidu preraspodeljivanja osoba na osnovu njihovih dominantnih motivacionih potreba na određene pozicije i oblike pomaganja tj. formiranje načina pomaganja kako bi se zadovoljile različite motivacione funkcije. U skladu sa tim, osobe sa izraženim aspektom Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima bi mogle da budu preusmerene na oblike pomagačkog ponašanja koji ne uključuju direktan kontakt sa žrtvama i da prođu obuku osnaživanja kako ne bi osetile veliki intenzitet emocionalnog distresa. Sa druge strane, osobe kod kojih su dominantni motivi Razumevanje i Socijalni motiv se mogu usmeravati na pomagačke oblike ponašanja u većim grupama i koji bi predstavljali neku vrstu izazova za njih. Takođe bi mogli biti postavljeni na neke više pozicije koje bi zahtevale koordinaciju većeg broja ljudi. Ove osobe bi mogle predstavljati ciljnu grupu prilikom apela za pomaganje s obzirom na to da su mlađi ljudi u većoj meri motivisani ovim motivima. Sami apeli za pomoć bi se mogli kreirati kako bi podstakli ljude sa ovim motivima da se prijave ističući na koji način bi se zadovoljile njihove motivacione potrebe.

Reference

- Alessandri, G., Caprara, G. V., Eisenberg, N., & Steca, P. (2009). Reciprocal relations among self-efficacy beliefs and prosociality across time. *Journal of Personality, 77*, 1229–1259.
- Allison, L. D., Okun, M. A., & Dutridge, K. S. (2002). Assessing volunteer motives: A comparison of an open ended probe and Likert rating scales. *Journal of Community and Applied Social Psychology, 12*, 243–255.
- Argo, V. (2003). *Framing volunteerism in a consensus crisis: Mass media coverage of volunteers in the 9/11 response* (Preliminary Paper #335). Retrieved from Disaster Research Center, University of Delaware, Newark website: <http://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/296/PP%20335.pdf?sequence=1>
- Baron-Cohen, S., & Wheelwright, S. (2004). The empathy quotient: An investigation of adults with Asperger syndrome or high functioning autism, and normal sex differences. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 34*(2), 163–175.
- Batson, C. D. (1987). Prosocial motivation: Is it ever truly altruistic? In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 20, pp. 65–122). New York: Academic Press.
- Batson, C. D. (2008). *Empathy-induced altruistic motivation*. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of Kansas, Kansas.
- Bierhoff, H. W. (2002). *Prosocial Behaviour*. East Sussex: Psychology Press

- Brebrić, Z. (2008). Neke komponente emocionalne inteligencije, školski uspeh, prosocijalno i agresivno ponašanje učenika u primarnom obrazovanju. *Napredak*, 149(3), 296–311.
- Caprara, G. V., & Steca, P. (2005). Self-efficacy beliefs as determinants of prosocial behavior conducive to life satisfaction across ages. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24, 191–217.
- Caprara, G. V., & Steca, P. (2007). Prosocial agency: The contribution of values and self-efficacy beliefs to prosocial behavior across ages. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26, 220–241.
- Chapman, J., & Morley, R. (1999). Collegiate service learning. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 18(1), 19–33.
- Cialdini, R. B., Kenrick, D. T., & Baumann, D. J. (1982). Effects of mood on prosocial behavior in children and adults. In N. Eisenberg (Ed.), *The Development of Prosocial Behavior* (pp. 339–359). Orlando, FL: Academic Press.
- Clary, E. G., & Orenstein, L. (1991). The amount and effectiveness of help: The relationship of motives and abilities to helping behavior. *Social Psychology Bulletin*, 17(1), 58–64.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., & Haugen, J. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1516–1530.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85–104.
- Dovidio, J. F., Allen, J. L., & Schroeder, D. A. (1990). The specificity of empathy-induced helping: Evidence for altruistic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 249–260.
- Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., Schroeder, D. A., & Penner, L. A. (2006). *The Social Psychology of Prosocial Behavior*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101, 91–119.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2007). Prosocial Development. In W. Damon, R. M. Lerner, & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology, social, emotional, and personality development* (pp. 646–718). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Eklund, J., Loeb, C., Hansen, E. M., & Andresson-Wallin, A. C. (2012). Who cares about others?: Empathic self-efficacy as an antecedent to prosocial behavior. *Current Research in Social Psychology*, 20(3), 31–41.
- Findlay, L. C., Girardi, A., & Coplan, R. J. (2006). Links between empathy, social behavior, and social understanding in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 347–359.
- Finkelstien, M. A. (2008). Intrinsic vs. extrinsic motivational orientation and the volunteer process. *Personality and Individual Differences*, 46, 653–658.
- Fletcher, T. D., & Major, D. A. (2004). Medical students' motivations to volunteer: An examination of the nature of gender differences. *Sex Roles*, 51, 109–114.

- Foa, U. G., & Foa, E. B. (1975). *Resource theory of social exchange*. Morristown, NJ: General Learning Press.
- Freeman, R. B. (1997). Working for nothing: The supply of Volunteer labor. *Journal of Labor Economics*, 15, 140–166.
- Genc, A., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). Procena spremnosti za empatiju. U M. Biro, S. Smederevac i Z. Novović (Ur.), *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena* (str. 141–151). Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Halpern, E. (1974). Volunteering in times of community crises: An integration within Caplan's theory of support systems. *Psychologie canadienne Canadian Psychologist*, 15, 242.
- Hoffman, M. L. (2008). Empathy and prosocial Behavior. In M. D. Lewis, M. J. Haviland-Jones, & L. F. Barrnett (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 440–455). New York: The Guilford Press.
- Hoffman, M. L. (1982). Development of prosocial motivation: Empathy and guilt. In N. Eisenberg-Berg (Ed.), *Development of prosocial behavior* (pp. 281–313). New York: Academic Press.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. New York: Cambridge University Press.
- Hustinx, L., Cnaan, R. A., & Handy, F. (2010). Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 40, 410–434.
- Iverson, E. (2010). Helping others helps me: Prosocial behavior as a function of identity development and self-regulation in emerging adulthood. *Journal of Gustavus Undergraduate Psychology*, 6, 1–36.
- Joksimović, S. D. (1994). Oblici prosocijalnog ponašanja mladih. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 26, 34–50.
- Miller, P. A., Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Shell, R. (1996). Relations of moral reasoning and vicarious emotion to young children's prosocial behavior toward peers and adults. *Developmental Psychology*, 32, 210–219.
- Miočinović, Lj. (2004). *Moralni razvoj i moralno vaspitanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- O'Brien, P. W., & Mileti, D. S. (1992). Citizen participation in emergency response following the Loma Prieta earthquake. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 10, 71–89.
- Otašević, B., Trbojević, J. i Mitrović, D. (2015). Motivacija za pružanje pomoći nakon poplava 2014: uloga ličnosti i nacionalnog identiteta. *Sociološki pregled*, XLVIII, 485–505.
- Penner, L. A., & Finkelstein, M. A. (1998). Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 525–537.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 56, 365–392.
- Planalp, S., & Trost, M. (2009). Motivations of hospice volunteers. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, 26(3), 188–192.

- Pološki Vokić, N., Marić, I. i Horvat, G. (2013). Motivacija za volontiranje – jesu li motivi za volontiranje povezani sa spolom, ličnosti i područjem studiranja? *Revija za socijalnu politiku*, 20, 225–252.
- Prentice, D. A., & Carlsmith, K. M. (2000). Opinions and personality: On the psychological functions of attitudes and other valued possessions. In G. R. Maio & J. M. Olson (Eds.), *Why we evaluate functions of attitudes* (pp. 223–248). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Schaffer, H. R. (1996). *Social development: An introduction*. Oxford, UK: Blackwell.
- Stürmer, S., Snyder, M., & Omoto, A. M. (2005). Prosocial emotions and helping: The Moderating role of group membership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 532–546.
- Stürmer, S., Snyder, M., Kropp, A., & Seim, B. (2006). Empathy-motivated helping: The moderating role of group membership. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 943–956.
- Switzer, C. L., Switzer, G. E., Stukas, A. A., & Baker, C. E. (1999). Medical student motivations to volunteer: Gender differences and comparisons to other volunteers. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 18, 53–64.
- Switzer, G. E., Simmons, R. G., Dew, M. A., Regalski, J. M., & Wang, C. (1995). The effect of a school-based helper program on adolescent self-image, attitudes, and behavior. *Journal of Early Adolescence*, 15, 429–455.
- Widjaja, E. (2010). *Motivation behind volunteerism* (CMC Senior Theses Paper 4, Claremont McKenna College, Claremont, CA). Retrived from http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/4
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215–240.
- Zrinščak, S., Lakoš, I., Handy, F., Cnaan, R., Brudney, J. L., Haski-Leventhal, D., Yamauchi, N. (2012). Volontiranje studenata u Zagrebu u komparativnom kontekstu. *Revija za socijalnu politiku*, 19, 25–48.

Jovana Trbojević
Biljana Otašević
Dušanka Mitrović

Department of
Psychology,
Faculty of Philosophy,
University of Novi
Sad

**MOTIVATION AND EMPATHY AS
CORRELATES OF HELPING BEHAVIOR
DURING FLOODS IN SERBIA IN 2014**

Helping behavior is a type of prosocial behaviors. Researchers are mainly interested in motivation behind helping. Hence, this paper examines helping behaviors during floods in Serbia, with motivation and empathy as correlates of the level of helping behaviors. The sample consisted of 204 individuals who helped during the flood (61.3% females), average age of 29.7 years. In June and August of 2014th, the participants completed questionnaires about the ways and the level of helping behaviors, a modified Volunteer Functions Inventory and the Assessment of Readiness for Empathy. Guided by the Functional Theory of Motivation, which distinguishes six motives for helping, we conducted a univariate analysis of covariance with all of the six motives and four subtypes of empathy as continuous predictors and gender as a categorical predictor of the level of helping behaviors. The results show that this predictive model explains 30% of helping behaviors. Significant predictors were Understanding motive, Social motive, and Empathy with negative emotional states, while gender did not have a significant contribution. Motivation to help people in order to get to know the world and one's abilities, to better understand the people and to enhance one's social interaction, indicates the existence of both egoistic and altruistic motivation for helping during floods. During this crisis a relevant role in helping had an empathic paradox. Our results indicate simultaneous existence of a large number of motives as well as the role of empathy in helping behaviors. Practical implications of the results, as related to a better selection of people willing to help in time of crisis, were discussed.

Keywords: helping behavior, motivation, empathy, floods, functional theory of motivation, empathic paradox